

NAWROCIĆ (186) *vb pf*

a jasne (w tym 5 r. błędne znakowanie). ◇ *W inf o pochylone*. ◇ *W imp -o-* JanNKar (2), -ó- (1) KochPs. ◇ *W pozostałych formach -ó- (3), -o- (2); -ó- OrzJan; -ó- : -o- MurzNT (2:2)*.

inf nawrócić (34). ◇ *fut 1 sg nawrócę (9)*. ◇ *2 sg nawrócisz (2)*. ◇ *3 sg nawróci (19)*. ◇ *2 pl nawrócicie (1)*. ◇ *3 pl nawrócą (1)*. ◇ *praet 1 sg m nawróciłem (1)*. ◇ *2 sg m -ś nawrócił (2)*. ◇ *3 sg m nawrócił (59)*. *f nawróciła (1)*. ◇ *3 pl m pers nawrócili (4)*. ◇ *plusq 2 sg m -ś był nawrócił (1)*. ◇ *3 sg m był nawrócił (1)*. ◇ *imp 2 sg nawróć (24); -o- JanNKar (2), -ó- (1) KochPs, -(o)- (21)*. ◇ *con 2 sg m byś nawrócił (7) BudBib, by nawrócił (1) BierRaj*. ◇ *3 sg m by nawrócił, nawróciłby (13)*. *n by nawróciło (1)*. ◇ *1 pl m pers byśmy nawrócili (1)*. ◇ *3 pl m pers by nawrócili (1)*. ◇ *con praet 3 sg m by był nawrócił (1)*. ◇ *impers praet nawróć(o)no (2)*. ◇ *part praet act nawróciwszy (6)*.

Sł stp notuje, Cn s.v. nowowierny, Linde XVII – XVIII w.

I. Transit. (183) :

1. Spowodować wykonanie ruchu; convertere Vulg, PolAnt (11) :

a. Spowodować zmianę kierunku ruchu, zawrócić; przeni [co] (2) :

nawrócić od czego (1): Návřóc duřę od progů oftátniéy čiemności. KochPs 9.

Zwrot: »[ręka bożą] nawrócić« = odsunąć groźbę kary (1): Ręká teř iego wyciągniona/ á ktoř ią návřoci [redire faciet eam]? BudBib Is 14/27.

b. Spowodować zmianę położenia, obrócić [kogo] (2) : Tedy ma niewiařę onę [rodzącą] w znak głową nadoł á nogami ku gorze z řtołka nawřociwřzy; połořić FalZioł V 22b, V 21b.

c. Wykonać ruch w jakimś kierunku części ciała [co] (7) :

nawrócić do czego (1): A (potym) do oblęřenia Ierufzalima [tj. ku oblęřonej Jerozolimie] nawřociřz [obfirmabis] twarz twoię/ [...] y będziřz prorokowác nań. BudBib Ez 4/7.

[Zwrot: »[komu] drugą czeluć nawrócić« = nadstawić drugi policzek: Bo gdy mu ieden przed Arcyoffiarnikiem dał policzek/ nie iedno mu drugiey czelući nie návřocił/ ále y o on pirwřzy policzek práwnie mowił BudUrzęd 51.]

Przeni (6) :

nawrócić ku komu, ku czemu (3): Rozmyřlałem drogi moie/ á nawřociłem řądze moie [converti pedes meos] ku przykazaniu twemu. WróřZioł 118/59. Cf »nawrócić swe oczy«.

W porównaniu (1): návřóc [converte] rękę twoię [= szukaj, zbieraj lud] iáko kto obiera wino do kořzow. BudBib Ier 6/9.

Zwroty: »nawrócić [ku komu] swe oczy, [do kogo] twarz swoję« = okazać miłosierdzie, łaskę [szyk zmienny] (2:1): GrabowSet F3; Oczři řwe řwięte gdy ku mnie návřociřz/ Wřzyřtko nięřzczeście wřzyřtkich zřych dni řkrociřz. CzahTr B3v, A4.

»nawrócić rękę swoję [na co]« = napaść (1): Bo rzecřeřz. Wyciągnę ná ziemię nie obronną [...]. Dla łupienia łupu/ y dla wrwánia vrywku/ ábyř návřocił rękę řwoię [ut reducere facias manum tuam] ná zburzenia/ gdzie przed tym mieřzcano/ y ná lud zebrány z narodow BudBib Ez 38/11 [12].

2. Sprawić, że ktoś lub coś trafił(o) tam, gdzie był(o) przedtem (13) :

a. Spowodować czyjś powrót; convertere Vulg [kogo] (4) : Leop Ier 15/19, Zach 10/6; ábowiem

návřocę [redire faciam] poimáne ich/ mowi Pan. BibRadz Ier 32/44.

nawrocić z czego (1): Abowiem gdy pan bog nawroci lud fwoy z niewoli/ tedy więc dopiero vraduie fie Iacob WróbŻołt 52/7.

b. Oddać z powrotem, zwrócić [w tym: co (5), komu (6)] (7) : [ma dziecię] Smierć wieczną, fwiát, piekło/ iák moxny PAN fkroczyć/ á nam wieczny żywot ítrácony náwrocić. *ArtKanc* B19v, A13v.

W przeciwstawieniu: »potraćić (a. utracić) ... nawrocić« (2): Nie ważmyż łobie ítátku dla wiáry vtrácić/ wżák nam ślubuie ítokroć więcey zaś náwrocić *ArtKanc* I20v, C.

Zwroty: »nawrocić słowo« = *odpowiedzieć* (1): odpowiedział (*marg*) wł. náwrocił słowo. (-)/ rzekąc. *BudBib* Ez 9/11.

»zaś nawrocić« (2): *ArtKanc* C, I20v *cf* *W przeciwstawieniu*.

Przen: *Odplacić* (2) : wedle dzieła rąk ich/ day im/ náwroć im nagrodę ich [*redde retributionem eorum eis*]. *BudBib* Ps 27/4, Ps 17/21.

c. Schować na miejsce (2) :

Zwrot: »nawrocić miecz do poszew, na miejsce jego« = *convertere gladium in vaginam suam a. in locum suum* *PolAnt* (1:1): *BudBib* 1.Par 21/27; wyiął miecz fwoy/ á bijąc niewolniká árcyoffiárnikowego/ vciął mu vcho. Tedy mowi mu Iezus. náwroć twoy miecz ná miejsce jego. *BudNT* *Matth* 26/52.

3. Sprawić, że ktoś zmienił swe przekonania lub postępowanie; convertere *Miech*, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*; *restituere* *Mącz* (150) : *Convertere mentes hominum oratione*, *Náwrocić*. *Mącz* 487c.

a. Nakłonić kogoś do przyjęcia swojej religii lub wyznania [w tym: na chrześcijaństwo, katolicyzm (70), na judaizm okresu biblijnego (2), na herezję (6); kogo (66), co (świat, kraj, miasto) (12)] (78) : *MiechGlab* *8; [*Bóg strzeże*] *Przychodniow*, to ieft ludu pogańskiego, czufz ktori nawroci y przydą do wiary iego świętey. *WróbŻołt* vv v; *Chriftus* ku Pawłowi mowj. [...] *Mufys* ydż na fwiath nieboże Bo czos był pjrwey nawroczył To wślytko fwiath wśpak obroczył *RejKup* o2; *KrowObr* 21v [2 r.]; *Leop* *Is* 66 arg; *Látá* 1124. *Otto* *Biřkup* *Bámberski* iechał ná *Pomorřkie* *ziemie*/ miałt nie máło náwrocił. *BielKron* 282, 144, 268v, 282 [2 r.], *Llll2*; *HistRzym* 131v; *Trudna* to ieft rzecz *Zydá* *Chriřtiáninowi* náwrocić *CzechRozm* 68, 68 *marg*, **5; *SkarŻyw* 82, [236] *marg*, 355, 454 *marg*, 575; *Ale* chociaźbych też nie omylnie poznał *Heretyká*: nużeź/ w mocyli to moiey náwrocić go? *CzechEp* 45; *NiemObr* 13, 42; *ReszList* 155; *WujNT* *Act* 8 arg, 11 arg, s. 471, 513, 526 *marg*, 864, *Aaaaaa4v*; *SkarKaz* 419a.

nawrocić do kogo (7): *Cf* »nawrocić do Chrystusa«, *W przen*.

nawrocić przez kogo, przez co (2): *Iezu* ktorys przez onych apóřthołow *kazanie* wśzytek fwiat nawrocił, ímifie. *TarDuch* C8v; *WujNT* 579.

nawrocić czym (4): *WróbŻołt* X3; *KromRozm* II g4v; *Cierpliwością* náwrocił niewierne. *SkarŻyw* [236] *marg*; *WujNT* 510.

W charakterystycznych połączeniach: *nawrocić* *Angliją*, *baworską* *ziemię*, *bracią*, *Francyją*, *Frezy*, *heretyka*, *krolestwo*, *lud* (*pogański*) (3), [*ile*] *ludu* (*ludzi*) (11), *miasto* (*miast* *niemało*) (3), *Niemce* (3), *niewierne*, *Ormijany*, *państwo*, *pogany* (2), *pohańce*, *Rzymiany* (2), *Samarytany* (*Samaryjå*) (2), *Saski*, *śrzodek* *duńskiej* *ziemie*, *świat* (3), *wiele* *z* *narodu* *izraelskiego*, *wiele* *Prusakow*, *wiele* *Rusakow*,

wszytką ziemię, Żyda (Żydy) (5); nawrócić cierpliwością, gwałtem, kazanim (przez apostołów kazanie) (3), miłościwie, natchnieniem Ducha Św.

Zwroty: »nawrócić do (Pana) Chrystusa, ku Krystusowi, do Pana Boga, ku Bogu« [szyk zmienny] (4:2:1:1): *Leop Act* 17 arg; Abowiem będąc tam prorok Dániel z nimi/ nawrócił y wblagał krolá Nábchodnozora ku Bogu/ [...] wnet bálwochwalítwo krol odrzucił *BielKron* 91v, 467v; *BiałKaz* I2v; *SkarŻyw* 231, 558, 600; A tá Holha álbo Helena napirwíza była chrześciánká miedzy Rufią/ y wiele Rufakow do Chriřtuła nawróciła *StryjKron* 125.

»na krzest święty nawrócić« (2): Potym łzedł do Hifzpaniey do miáltá Narbony/ thám wiele ludzi ná krzest fwięty nawrócił *BielKron* 143, 387.

»nawrócić na wiarę, ku wierze, do wiary świętej« = *ad fidem Christi convertere* *Miech*; *convertere aliquem ad fidem Mącz* [szyk zmienny] (20:2:2): *MiechGlab* 27; Filip Simona Czárnoxiężniká/ y podfkárbiego Krolowey Murzynikiey ku wierze nawrócił. *Leop Act* 8 arg; A gdy był [*Szczepan papież*] wiele ludzi nawrócił ná Krześciánfká wiarę/ we mízá pochwycon od ołtarzá/ á ścięty od Decyulá. *BielKron* 153; Przez iego łprawę Sáłki nawrocono ná krześciánfká wiarę *BielKron* 167, 27, 143v [2 r.], 144, 148v, 151v (18); *Mącz* 487c; *SkarŻyw* 553, 576; *BielSen* 9.

»nawrócić za sobą« (1): iáko był [*Andrzej święty*] obiáfnion przez Duchá fwiętego/ y iáko ich wiele potym nawrócił zá sobá/ to iuz tam o tym łzyrzey hiřtoria fwiádczy. *RejAp* 14.

Szereg: »nawrócić i (p)okr(z)cić« [szyk 2:2] (4): *KromRozm III* H8v; *BielKron* 156, 323v; ktore [*Księstwo Litewskie*] Wládyław Iágeło łam Apoštołem ich będąc nawrócił/ do Páná Chryřtułá/ y pokrcił *BiałKaz* I2v.

W przén (2) : *CzechRozm* 68; á nawróć [*Jezu Chryste*] do namieřtniká twego páłterzá páłterzow ná ziemi/ włytki bárány y owce twoie *SkarJedn* 151.

b. *Spowodować poprawę grzesznika* [w tym: kogo (46), co (duszę, serce czyje) (12), kogo i co (1); z podmiotem: Bóg (38)] (61) : *WróbŻółt* 79/4, 8; *MurzNT* 163v; iż pan Bog gdy karze/ czyni tho [...] nye iżby zátłacił/ ále áby nawrócił *GliczKsiąż* G5; *LubPs* I4v, S3v, S4, T; *KrowObr* 176v; *RejWiz* 135; *BibRadz Iac* 5/19; *Corruptum adolescentem restituere*, Skażonego młodzieńcá nawrócić. *Mącz* 413d; *HistRzym* [89]; *RejPos* 295; *BudNT Iac* 5/19; nawróć [*Panie*] twe nieprzyaciéle/ ktorzy Kryftá Syná twego/ prześláduią prawdę iego. *ArtKanc* L4, K14, L4 [2 r.], M15v, M18v; *GrabowSet* E4; Y toć Boża moc y łálka/ lichwiarzá nawrócić *LatHar* 400 marg, 313, 538; *WujNT Iac* 5/19; *JanNKarGórn* G4, G4v; włytki kácérze/ odłczepieńce/ łercá ich zátwárdziála/ rácz nawrócić. *SiebRozmyśl* E2v.

nawrócić do kogo [do Boga] (7): *KrowObr* 145v; *SkarŻyw* 558; *CzechEp* 107; Dziękuie tobie/ żeś mię rořpułtnie y łwowlnie żyjącego ták cierpliwie znosił/ á potym do łamego łiebie nawrócić raczył. *LatHar* 27; *PowodPr* 85. Cf »nawrócić do Pana Boga«.

nawrócić k(u) komu [ku Bogu], *ku czemu* (13): *BierRaj* 17; *WróbŻółt* 79/20; *LubPs* H4, S3v; *RejPos* 76, 325; *KuczbKat* 195; A gdy záś odpowiadamy: Nawróć nas Pánie ku tobie/ á nawrócimy łie: wyznawamy że nas Pan Bog łálką łwá vprzedzáć raczy. *WujJud* 95; *HistHel* C2. Cf »nawrócić ku Panu Bogu«.

nawrócić w czym [= z czego] (2): *LubPs* F3; *ArtKanc* Q6 cf *W przén*.

W połączeniu szeregowym (1): á wołay iáko tá pogánká wołáá/ do Páná fwego / áby fie zmiłował nád tobą/ y nád tą nędzną dułzą twą/ á vzdrowił ią/ á opátrzył/ y náwrocił ią k łobie łáfką á miłofierdziem fwoim *RejPos* 76.

W charakterystycznych połączeniach: nawrocie błędzące (błędne) (2), heretyki, kaczerze (2), lichwiarza, ludzie twarde, morderze sług [Chrystusowych], nieposłuszne, nieprzyjaciele [Chrystusa] (2), odszczepieńce, okrutniki, skażonego młodzieńca, synow Izraelowych (Izraelskich) (4), świat, złościwe; nawrocić łaską, przez mądrość, miłosierdziem, w obłądzeniu (2), ku pokoju, przez pokutę.

Zwroty: »na dobre nawrocić« (1): á czom kolwiek przeciwnego piśał ku Stolcu Papielkiemu/ to fie nie ná fámeo ołobę łciąga/ iedno ná Rzym ktorego ia rozumiem ná dobre nie náwrocę *BielKron* 195v.

»nawrocić grzesznika (a. grzesznego)« = *converti facere peccatorem PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (4): *BibRadz Iac* 5/20; *BudNT Iac* 5/20; Niechay przyidzie tve Krolestwo/ okáz w tym tve dobrodzieystwo/ áby fię ták rozmnożyło/ wżyftkie grzełzne náwroćilo *ArtKanc* M16v; *WujNT Iac* 5/20.

»nawrocić ku Panu Bogu, do Pana Boga« = *convertere ad Dominum Deum PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (4:2): *MurzNT Luc* 1/16; á będzie nápełnion [Jan] Duchá fwiętego ielłcze w żywoćie mátki fwoiey: Y wiele fynow Ifráelłkich náwroći ku Pánu Bogu ich. *Leop Luc* 1/16; *RejPos* 295v; *SkarŻyw* 235; *LatHar* 686; *WujNT Luc* 1/16.

Szeregi: »nawrocić a dać uznanie« (1): Ale ktoż fie może okazác tym wiernym twoim przed Máyełtatem fwiętym twoim/ iedno kogo ty z miłofierdzya fwego náwroćić raczyłz/ á dałz mu vzuanie [!] w nędznym ferce iego. *RejPos* 262v.

»nawrocić a pokutowanie dać« (1): Polyecam też tobye myłofcywi Iefu [...] włłitky przijacyoli ij blyłłnye moye. Alye ij zany[e]przijacyoli moye myli panye cyebye prołła abi ye ku pokoyu nawrocyl a prawe pokutowanye gym dal. *BierRaj* 17.

W przén (9) : *WróbŻółt* 22/3; W káżdym obłądzenyu łam yá [duszę] on náwroći *LubPs* F3; nád wodą ochłody wychował mię/ y náwroćił dułżę moię *SkarJedn* 401; vkałz łáłkę nád tymi błádzácyimi/ á náwroc ówieczki twoie do ćiebie *SkarŻyw* 125; *ArtKanc* Q6.

Zwroty: »nawrocić od błędnej drogi, z błędu drogi« = *converti facere ab errore viae PolAnt, Vulg* (2:1): iż ktoby nawroćił grzełzniká od błędney drogi iego/ zachowá dułżę od śmierći *BibRadz Iac* 5/20; *BudNT Iac* 5/20; *WujNT Iac* 5/20.

»na prawą drogę nawrocić« (2): Ielłce ya thulłe niebogo Is fwey Łáłky zełłie kogo. Is mi mey nedze vkroćy Na prawą drogę nawrocyl. *RejKup* O.

c. *Nakłonić do pogodzenia się z kimś; w przén [kogo, co (serce czyje) (9)] (10) :*

nawrocić ku komu (7): padńmyłz na kolana [przed Józełem] Bywać więcz y w zacznym ludziech gdy Bog chce odmiana A fnadz go k nam iako łzczęłcie łaskawie nawroći *RejJóz* Mv. *Cf Zwrot*.

Zwrot: *bibl.* »nawrocić serce« [w tym: *ku komu* (6), *do kogo* (1), *przeciwko komu* (1)] = *convertere cor PolAnt, Vulg* (9): *MurzNT Luc* 1/17; Oto ia połłę wam Eliałłá Proroká [...]. A náwroći ferce oycowłkie do łynow/ y ferce łynowłłkie do oycow ich *Leop Mal* 4/6; *BielKron* 467v; *RejPos* 12v, 295v; *RejPosRozpr* b3v; *BudNT przedm* a5; iż ten Heliałłz ktorego obiecuie Bog przez Máláchiałłzá/

miął nąwroćić ferce oycow ku fynom/ á ferce fynow ku oycow ich: to ieft miał wżyftkich pogodzić/ porównać/ w iednę wiarę y miłość złączyć. *CzechRozm* 108, 108v.

4. Skłonić do określonego działania (3) :

nawrocić kogo k czemu (2): Zebráli fie potym ná Iozáfátá Moábitowie y Ammonowie/ á on fie vciekł do Páná Bogá/ y lud fwoy nąwroćił ktemu. *BielKron* [842].

nawrocić co w kogo (1): przés ferca oiców/ rozumiéi/ to co oicowie trzymali o panu bogu/ Co téż aby i fynowie trzymali nawroćił to wnie łan to ieft przywiódł ié ktemu *MurzNT* 163v *margin*.

Zwrot: »ku swej myśli [kogo] nawroćić« = *zrobić z kimś, co się chce* (2): Nie nowina iuż wiedz tym hárdego vkroćić/ A iák chcą ku fwey mylli mogą go nąwroćić *PaprPan* E.

5. Cofnąć, odwieść, powstrzymać od czegoś [kogo od czego] (2) : iżeby to fámo mieyfce [*w Piśmie Św.*] mogłoby nąwroćić ty niebożátká/ od tego płoches⁸⁰/ y mam ták rzec z głupiá vpornego przedfięwzięcia. *SarnUzn* E4.

6. Zlikwidować coś, uwolnić kogoś od czegoś; convertere Vulg [w tym: co (4)] (5) : y ná on čás/ gdy nąwrocę więzienie Iudfkie/ y Ierozolimfkie: zgromádzę wżyftkkie národy/ y zwiódę ie do padołu Iozáfát *Leop Ioel* 3/1, *Ier* 32/44, 33/7, *Ez* 16/53 [2 r.].

II. Intransit. (3) :

1. Skierować wóz w przeciwną stronę (2) : A on [król] rzekł woźnicy fwemu/ Nąwroć [*verte manum tuam*] á wywieś mię z woyłká boćiem ieft ránion. *BibRadz* 2.Par 18/33.

Zwrot: »do domu nawroćić« (2): Owa pirwży ten páchołek/ ktory do Suderwie [...] po owies záiechał/ [...] á nie mogącz fie o owfie dowiedzieć/ do domu woźnicy nąwroćić/ y poganiać kazał *GórnDworz* S5v.

2. Skierować na nowo uwagę, zainteresowanie [k komu] (1) : [*Justynus mówi do Krotofili*:] Ach ma miła wdzyęcna krotofilo/ S tobą by fie nigdy nie zeckniło/ Lecż przygody ine mylli wodzą/ [...] Ociec miły zá martwe mi leży/ Co godziná nowa rzecz przybieży/ Niewiem kędy pirwey fie obroćić/ Trudno k tobie mam fercem [*tj. z całym przekonaniem?*] nąwroćić. *BielKom* F8.

Formacje współrdzenne cf WROCIĆ.

Cf **NAWROCENIE, NAWROCONY**